

مرکز جهانی علوم اسلامی

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و معارف اسلامی

عنوان:

بررسی وحدت مسلمین در اندیشه متفکران مسلمان معاصر

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین علیرضابی نیاز

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین غلامرضا بهروز لک

دانش پژوه:

میرزا حسین عادل

سال ۱۳۸۴

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۸۵۸

تاریخ ثبت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اهداء:

به ارواح پاک شهداء اسلام از صدر تا کنون و آن کسانی که
در دامن پر مهرش، صالحان و منادیان وحدت را پرورش
دادند. به ویژه روح مادرم، عموی شهیدم که در راه اعتلای دین
و دفاع از وطن خویش به مقام رفیع شهادت نائل آمدند.

تشکر و سپاس:

با حمد و سپاس از الطاف نامتناهی حضرت حق که عنایتش شامل ما گردید، و با تشکر و تقدیر از زحمات تمام کسانی که در تحقق این رساله به نحو از انحاء سهم داشته‌اند.

به ویژه از مسئولان محترم امور پایان‌نامه در مرکز جهانی علوم اسلامی و مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی.

اما سپاسگذاری ویژه‌ام را از بخش معاونت آموزش مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی جناب حجة الاسلام والمسلمین الحاج علی رضا بی‌نیاز که به عنوان استاد راهنما، در تمام مراحل تدوین این رساله با مهربانی و دلسوزی بذل توجه فرمودند و با حسن نظر و کمال دقت، عنایت ویژه و اشراف خاص داشته‌اند.

و هم چنین سپاس و تشکر از استاد عالی قدر، جناب حجة الاسلام والمسلمین غلام رضا بهروز لک که به عنوان استاد مشاور و با نکته‌سنجی و ظرافت به اصلاح آن مبادرت و اهتمام ورزیده‌اند.

بدین وسیله از باب «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق».

با کمال امتنان و سپاس، مراتب تحسین و تمجید خویش را صادقانه

ابراز می‌دارم. اللهم رزقنا لماتحب و ترضی

عادلۃ ۸۴/۳/۲۰

چکیده:

عنوان: بررسی وحدت مسلمین در اندیشه متفکران مسلمان معاصر.
در این رساله، پرسش اصلی این است که «وحدت مسلمین در اندیشه متفکران مسلمان معاصر چیست؟».

در فصل نخست، از کلیات و مقدمات تحقیق، سخن به میان آمده؛ موضوع، بیان سؤال اصلی، هدف تحقیق، سابقه و ضرورت تحقیق، فرضیه تحقیق، شرح و توضیح داده شده است. در این فصل سؤال اصلی به چهار سؤال فرعی تقسیم شده که محتوای فصول بعدی را تشکیل داده است.

در فصل دوم، مبانی و ارکان وحدت مورد بحث قرار گرفته، مهم‌ترین آنها عبارت است از: ۱- وحدت عقیده که به اتفاق متفکران عبارت است. از توحید، نبوت، معاد و... ۲- وحدت عمل، آثار و فوائد وحدت نیز مورد بحث قرار گرفته که از جمله آن، بازگشت مجد و عظمت مسلمین، و هم چنین درباره عزت ملی، و امنیت بحث صورت گرفته است.

در فصل سوم، عوامل وحدت مورد بررسی قرار گرفته، که به چه وسیله و با کدام انگیزه می‌توان مسلمین را به هم پیوند داد، که باز مهمترین آنها عبارت است از: ۱- توحید، ۲- پیروی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، ۳- قرآن کریم، ۴- نقش قبله در وحدت، حج نماز جمعه، تا بدین طریق بتوان وحدت اسلامی را به وجود آورد.

در فصل چهارم، با یک مقدمه به بحث موانع وحدت پرداخت شده، که بارزترین آن موانع از دیدگاه متفکران مسلمان، عبارت است: ۱- فاصله گرفتن از اسلام اصیل و اکتفاء صرف به ظواهر جزئیات و فرعیات دین، ۲- جدایی دین از سیاست، ۳- عقیده بدون عمل، که گشت از دور شدن از اسلام اصیل و انحراف و بدعت‌ها، مسلمانان در

تعالیم و دستورات دینی مورد اعتقادشان نیز، به واسطه عمل نکردن به آنها بر یک سلسله از جدایی‌ها و تفرقه‌ها، گرفتار می‌شوند.

۴- نژاد پرستی، فرقه‌گرایی مذهبی، ملی‌گرایی، جهل و بی‌خبری، که مرض مزمن، بلای عمده و ریشه خیلی از بدبختی‌های مسلمین است.

در فصل پنجم، راهکارهای وحدت، با توجه به دیدگاه اندیشمندان قرآن کریم و سنت مورد بحث قرار داده‌ایم، همه مصلحان اسلامی با اختلاف در مزاق و مشرب و با تفاوت در انتخاب راه و کیفیت عمل، راه نجات امت اسلامی را، در بازگشت به اسلام نخستین، کسب فضائل اخلاقی، پیوند دین و سیاست و مبارزه یا استبداد داخلی و برقراری حکومت اسلامی می‌دانند، و نتیجه بحث در پایان رساله جمع‌بندی شده که مقصود از وحدت مسلمین از دیدگاه متفکران مسلمان، اتحاد وحدت پیروان مذاهب مختلف در عین اختلافات مذهبی، در برابر بیگانگان و دشمنان اصلی اسلام است، که مسلمین در صف واحد چون بنیان مرصوص در مقابل دشمنان اسلام مقاومت کنند.

فهرست مطالب

- اهداء:.....
- تشكر و سپاس:.....
- چكیده:.....

مقدمه پژوهش

- ۱- بیان مسأله ۱
- ۲- سؤال اصلی ۴
- ۳- سؤالات فرعی ۴
- ۴- فرضیه تحقیق:..... ۴
- ۵- هدف تحقیق:..... ۵
- ۶- سابقه تحقیق:..... ۵
- ۷- ضرورت تحقیق ۷
- ۸- روش انجام تحقیق:..... ۷
- ۹- روش و ابزار گردآوری اطلاعات:..... ۸
- ۱۰- قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی، موضوعی):..... ۸
- ۱۱- سازماندهی تحقیق:..... ۸

فصل اول: مفاهیم و کلیات

- مقدمه:..... ۱۱
- تعریف وحدت ۱۱
- الف - وحدت در لغت:..... ۱۲
- ب - وحدت در اصطلاح فلاسفه:..... ۱۳

۱۳	ج - مراتب وحدت:
۱۴	اهمیت وحدت:
۱۴	الف - از دیدگاه قرآن:
۱۶	ب - از دیدگاه حضرت محمد(ص) و ائمه اطهار:
۲۲	ج - اعتراف دانشمندان به اهمیت وحدت مسلمین:
۲۴	د - اتحاد مطلوب و نامطلوب:
۲۷	جمع بندی فصل اول:

فصل دوم: مبانی، ارکان و آثار وحدت مسلمین

۲۹	مقدمه:
۳۰	۱- مبانی و ارکان
۳۱	۱-۱- وحدت عقیده:
۳۷	۱-۲- وحدت عمل:
۴۱	۱-۳- وحدت رهبری:
۴۳	۱-۳-۱- ویژگی های رهبری
۴۵	۱-۳-۲- دشواری رهبری پیامبر خاتم(ص):
۵۰	۱-۴- وحدت هدف و آرمان:
۵۳	۱-۵- وحدت روحیات و اخلاق:
۵۳	۱-۶- وحدت فرهنگی:
۵۵	۱-۷- تمسک به اصول قطعی اسلام:
۶۳	۲- آثار و فواید وحدت
۶۵	۲-۱- پیروزی شرط تداوم وحدت
۶۵	۲-۲- پیروزی نهایی با حفظ وحدت
۶۵	۲-۳- آسیب ناپذیری
۶۶	۲-۴- ملت متحد آسیب ناپذیر

۶۶	۲-۵- سلامت ملت به شرط وحدت
۶۸	۲-۶- بازگشت مجد و عظمت مسلمین
۶۹	۲-۷- عزت ملی
۷۰	۲-۸- اقتدار ملی
۷۱	۲-۹- امنیت
۷۲	۳- منادیان وحدت اسلامی در دوران معاصر
۷۲	۳-۱- سید جمال الدین
۷۳	۳-۲- شرف الدین
۷۴	۳-۳- شیخ شلتوت
۷۵	۳-۴- امام خمینی (ره)
۷۷	۴- مفهوم وحدت از دیدگاه متفکران مسلمان
۸۱	جمع بندی فصل دوم:

فصل سوم: عوامل وحدت مسلمین

۸۴	مقدمه
۸۶	عوامل وحدت مسلمین
۸۶	۱- توحید و یکتاپرستی:
۸۷	۲- هدف واحد:
۹۰	۳- خداخواهی:
۹۲	۴- پیروی از پیامبر اکرم (ص)
۹۴	۵- قسط و عدل:
۹۶	۶- محبت و دوستی:
۹۷	۷- حفظ رابطه عاطفی میان رهبری و مردم:
۹۹	۸- زبان مشترک دینی
۱۰۰	مبارزه استعمارگران با زبان عربی:

۱۰۱	۹- مراسم و شعائر مذهبی:
۱۰۱	تفاوت شعار و شعائر:
۱۰۳	۱۰- نقش قبله در وحدت:
۱۰۴	۱۱- بعد سیاسی حج:
۱۰۸	۱۲- عوامل وحدت از دیدگاه سید جمال الدین:
۱۱۳	۱۳- عوامل وحدت از دیدگاه علامه شرف الدین:
۱۱۳	۱۴- عوامل وحدت در اندیشه امام خمینی (ره):
۱۱۳	۱۴-۱- اتکال به خدا:
۱۱۴	۱۴-۲- اسلام:
۱۱۴	۱۴-۳- نماز جمعه:
۱۱۴	۱۴-۴- فریضه حج:
۱۱۵	۱۴-۵- پیروی از دستورات قرآن کریم:
۱۱۵	۱۴-۶- ضیافت الله:
۱۱۶	۱۵- وحدت امت در قرآن:
۱۱۹	۱۶- وحدت امت در سنت:
۱۱۹	لزوم اخذ به سنت پیغمبر:
۱۲۱	جمع بندی فصل سوم:

فصل چهارم: موانع وحدت

۱۲۳	مقدمه:
۱۲۳	ظهور اختلاف و فرق در میان مسلمانان:
۱۲۶	موانع وحدت:
۱۲۶	۱- فاصله گرفتن از اسلام اصیل:
۱۳۰	۲- جدایی دین از سیاست:
۱۳۰	۲-۱- تعریف واژه دین و سیاست:

۱۳۰	۱-۲-۱- معنای لغوی دین:
۱۳۰	۱-۲-۲- معنای اصطلاحی:
۱۳۰	۱-۲-۳- معنای لغوی سیاست:
۱۳۱	۱-۲-۴- معنا اصطلاحی سیاست:
۱۳۶	۳- ترک فضائل اخلاقی:
۱۴۰	۳-۱- هوی و هوس (سیاست و ریاست):
۱۴۴	۳-۲- عقیده بدون عمل (مسئله نفاق)
۱۴۷	۴- تعصبات ملی‌گرایی:
۱۵۱	۵- قومیت‌گرایی و تعصبات قومی و نژادی:
۱۵۱	۵-۱- تعریف واژه تعصب، نژاد:
۱۵۱	۵-۱-۱- نژاد:
۱۵۶	۶- موانع وحدت از دیدگاه امام خمینی:
۱۵۶	۶-۱- نژادپرستی:
۱۵۷	۶-۲- فرقه‌گرایی
۱۵۸	۶-۳- جهل و بی‌خبری:
۱۶۳	۷- استبداد داخلی
۱۶۳	۷-۱- تعریف واژه استبداد:
۱۶۳	۷-۱-۱- استبداد:
۱۶۷	۸- هجوم استعمار خارجی
۱۶۷	۸-۱- تعریف واژه استعمار:
۱۶۷	الف- خراب کردن عقاید و ایمان مسلمین:
۱۶۸	ب- برهم زدن وحدت مسلمین:
۱۶۸	ج- الغای قوانین اسلامی و جایگزین کردن برنامه‌های غربی:
۱۷۲	۹- وابستگی سران و حکومتها در کشورهای اسلامی:
۱۷۶	جمع‌بندی فصل چهارم:

فصل پنجم: راهکارهای وحدت

مقدمه	۱۷۸
۱- بازگشت به اسلام اصیل:	۱۷۹
۱-۱- بازگشت به اسلام، منهای اجتهاد:	۱۷۹
۱-۲- بازگشت به اسلام، همراه با اجتهاد:	۱۷۹
۲- کسب فضائل اخلاقی:	۱۸۲
۳- پیوند دین و سیاست:	۱۸۵
۳-۱- بستگی دین و سیاست از نظر عقلی:	۱۸۸
۴- مبارزه با استبداد داخلی و برقراری حکومت اسلامی:	۱۸۹
۵- مبارزه با استعمار خارجی:	۱۹۲
سید عبدالحسین شرف الدین:	۱۹۳
جمع بندی فصل پنجم:	۱۹۹
خاتمه و نتیجه گیری مطالب	۲۰۰
فهرست منابع	۲۰۴

مقدمه پژوهش

۱- بیان مسأله

﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴾^(۱)

موضوع وحدت مسلمین و تقریب اندیشه‌ها و رفتارها از موضوعاتی است که علاوه بر ضرورت عقل و وجدان آیات قرآن و احادیث و سیره نبوی نیز گویای آن است.

خداوند متعال در قرآن دعوت به اعتصام به حبل الله را مقرون به جمع نموده و از تفرق و تنازع بر حذر داشته است و پیامد پیمودن راههای گوناگون را انحراف از راه خود شمرده و تبدیل جامعه جاهلیت که در آن عداوت و دشمنی حاکم بوده به جامعه اسلامی که بر اساس انس و الفت تأسیس شده و موجب اخوت اسلامی گردیده است را از نعمت‌هایی بر شمرده که لازم است مورد توجه و یادآوری قرار گیرد.

در طول تاریخ شاخص عزت، انس و الفت بوده و هر زمان اختلاف ایجاد شده است، اقتدار مسلمین خدشه دار شده و دشمنان توانسته‌اند بر آن تفوق یابند در قرن بیست و یکم نیز با گسترش وسایل ارتباط جمعی و سهولت جابجایی و پیوستگی نیازهای انسان‌ها به یکدیگر، ضرورت این وحدت صد چندان شده، زیرا وحدت امت اسلامی یعنی در اختیار گرفتن بخش وسیعی از کره زمین که بیش از ۸۰ درصد مواهب الهی در آن جمع شده است و اگر چنین جامعه‌ای شکل گیرد دارای دزهای رفیعی خواهد بود که هیچ مستکبری نمی‌تواند در آن نفوذ کند.

اما اکنون شاهدیم که تفرق و تشتت مسلمین و گرایش‌های سیاسی گوناگون و سرسپردگی‌های ذلیلانه و منازعات مذهبی و قومی و نژادی شرایط مسلمین را به جایی رسانده است که جمع اندکی صهیونیست، جهان اسلام را به خود مشغول کرده‌اند و بر مسلمانان مظلوم فلسطین هر گونه ستم و تجاوز را آشکارا روا می‌دارند و...

در این میان یکی از مهمترین راه‌های نیل به وحدت اسلامی و رشد فرهنگ وحدت در بین مسلمین، آشنایی با اندیشه‌های منادیان و طلایه‌داران وحدت اسلامی است.

در وحدت امت اسلامی و نزدیکی انسانها و اندیشه‌ها، اندیشمندان و منادیان وحدت نقش مهمی ایفا کرده‌اند. هر چند شاید همه آنان موفق به تحول و دگرگونی در جامعه خود نشده باشند، اما فکر و اندیشه و منش آنان فراروی اصلاح‌گران و عاشقان صلح و وحدت جامعه قرار گرفته و می‌تواند درسی آموزنده محسوب شود. «سید جمال الدین اسدآبادی» در همین مسیر، کشورهای مختلف ایران، مصر، افغانستان، هندوستان و... را درنوردید و از هر جا رانده می‌شد، به جای دیگر رفته از تلاش خود باز نمی‌ایستاد و خطرات بزرگی را به جان می‌خرید.

آیه الله بروجردی در شرایط اختناق طاغوتی و حاکمیت اندیشه‌های غربی و در شرایطی که بسیاری از روشنفکران جوامع اسلامی خود را در برابر اندیشه غرب و بالاخص استعمار پیر انگلستان، حقیر می‌دیدند، نمایندگان جوان، فاضل و دل‌زنده مانند شهید بهشتی را به دورترین نقاط اعزام می‌کرد و در تأسیس دارالتقریب در مصر مشارکت می‌نمود و با نامه نگاری و مکاتبه هماهنگی‌هایی با مراکز مهم فرهنگی آن زمان از قبیل دانشگاه الازهر ایجاد می‌کرد.

شهامت دانشمند فرهیخته سرزمین مصر شیخ شلتوت در پشت سر گذاشتن تعصبات و درنوردیدن دیوارهای بلند بدبینی و بی‌اعتمادی در اعلام فتوای تاریخی

خود در جهت صحت عمل به فقه تشیع نمونه‌ای از قدرت و جسارت این بزرگ مردان است.

و سرآمد همه منادیان وحدت «امام خمینی علیه السلام» بود که نه قبل و نه بعد از او به بلندی اندیشه و همتش مشاهده نشده است، وی به امت اسلامی حیاتی نو بخشید و کرامت مسلمانان را به آنان بازگرداند.

دعوت به اتحاد و برادری در میان مسلمانان و دوری از تفرقه و پراکندگی، بارها در کلام الله مجید مورد تأکید قرار گرفته است.

قرآن کریم مسلمانان را دعوت می‌کند تا به ریسمان خداوند بگردند تا دچار تفرقه نشوند؛ همه مسلمین از هر نژاد و طایفه و فرهنگ امت واحدی هستند و فرقی میان عرب و عجم نیست؛ تفاخر و برتری‌های قومی، قبیله‌ای، نژادی و زبانی همگی باطل بوده و تنها ملاک برتری تقوا و پرهیزگاری است.

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نیز از آغاز دعوت خود تا زمان رحلت منادی وحدت بود. هر چند که ایشان از میان قوم عرب مبعوث شده بود و کتاب وی نیز به زبان عربی بود لکن دعوت قرآن و پیامبر فراتر از هر گونه مرزبندی سیاسی، قومی و فرهنگی بود که در سیره آن بزرگوار و در نحوه رفتارشان با مسلمانان عرب و غیر عرب به وضوح دیده می‌شود.

بعد از وحدت و همبستگی اولیه مسلمانان در دوران حکومت و زعامت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سپس تا حدود زیادی در دوران خلفای راشدین، به واسطه ریشه دار بودن و بازگشت ارزشهای جاهلی و جاه‌طلبی‌ها، قومیت‌گرایی، قدرت‌طلبی و انحراف و تجربیات در رهبری و حکومت و تبدیل خلافت به سلطنت، بار دیگر تفرقه و پراکندگی بر جامعه اسلامی حکمفرما شد و با توسعه آن و رشد آراء و عقاید و نحله‌های گوناگون فلسفی، کلامی و فقهی و عدم تمرکز و چندگانگی در سیستم

سیاسی و مهمتر از همه، فاصله گرفتن از اسلام اصیل و ارزش‌های توحیدی، جامعه و حکومت در تمدن اسلامی رو به ضعف و انحطاط بود. بنابراین، مصلحان و روشنفکران اسلامی عصر ما، وحدت و همبستگی ملل و فرق اسلامی را، در اوضاع و احوال کنونی که دشمن از هر طرف بر علیه آنها هجوم آورده از ضروری‌ترین نیازهای اسلامی می‌دانند.

۲- سؤال اصلی

لذا آنچه نیاز به بحث دارد و به عنوان سؤال اصلی در این رساله مطرح است آن است که وحدت اسلامی در اندیشه متفکران مسلمان معاصر، همچون سید جمال‌الدین، علامه شرف‌الدین، شیخ محمود شلتوت، و حضرت امام خمینی چگونه تبیین می‌شود؟

۳- سؤالات فرعی

- ۱- مبانی وحدت در اندیشه متفکران چیست؟
  - ۲- عوامل وحدت در اندیشه متفکران چیست؟
  - ۳- موانع وحدت در اندیشه متفکران چیست؟
  - ۴- راهکارهای وحدت در اندیشه متفکران چیست؟
- لذا در این تحقیق به دنبال آن هستیم که اندیشه متفکران مسلمان را درباره وحدت مسلمین مورد ارزیابی و بررسی علمی قرار دهیم؟

۴- فرضیه تحقیق:

وحدت اسلامی در اندیشه متفکران مسلمان معاصر، علاوه بر وحدت سیاسی، تفاهم و تقریب مذهبی در سایه مشترکات فراوان دینی و اعتقادی می‌باشد چنانچه

موانع آن دوری از تعالیم مکتب و عدم توجه به مصلحت مسلمین و دین اسلام است، و راهکارهای آن بازگشت به اسلام و پیوند دین و سیاست و مبارزه با استبداد خارجی و داخلی می باشد.

۵- هدف تحقیق:

هدف این تحقیق آگاهی از تاریخ و سرگذشت مسلمانان و متوجه ساختن مسلمانان حاضر به مبانی مشترک اسلامی در راستای حل معضل فراوان جهان اسلام و دست یابی به وحدت همگانی مسلمین، بررسی و ارزیابی اندیشه متفکران مسلمانان معاصر در زمینه وحدت مسلمین است.

۶- سابقه تحقیق:

مسئله وحدت و اتحاد مسلمین یکی از مسائل مهم روز است. بلکه یکی از بزرگترین مسائلی است که قرن‌ها و مخصوصاً در قرن اخیر مورد نظر دانشمندان و زعماء فرق مختلف اسلامی بوده است. برای اولین بار مرحوم سید مرتضی علم الهدی کوشید تا نظر علماء عامه را به سوی شیعه جلب کند و اتحاد به وجود آورد. از میان مردان سیاست در قرن دوازدهم هجری نادرشاه افشار قدم در این راه نهاد.^(۱)

دومین فردی که در اوایل قرن اخیر رسماً و با کوششهای بی‌گیر در این میدان گام به پیش نهاد مرحوم سید جمال الدین اسدآبادی فیلسوف و نابغه مشرق بود که گاهی با ناصرالدین شاه و گاه با عبد الحمید سلطان عثمانی مذاکره و وحدت اسلامی نمود ولی با این همه هیچگاه انجمن و جمعیتی به عنوان اتحاد بین مسلمین پدیدار نشده

۱. افکار دانشمندان اسلامی و وحدت سیاسی اسلام، سید ابراهیم، میرباقری، مؤسسه انتشارات اسلامی، رسول جعفریان، مقالات تاریخی، دفتر اول، قم، انتشارات دلیل ما، ۱۳۷۹، ص ۴.

بود تا اینکه جمعیت «دارالتقريب بين المذاهب الاسلاميه» که به صورت جمعيت آن هم مرکب از رجال علمي فرق مختلف بود. به وجود آمد و اين اولين جمعيت ديني است که در اين راه تشکيل شده و علت اين مطلب هم اين است که هيچگاه و در هيچ دوره‌اي مثل عصر و دوره ما اتحاد بين مسلمين لازم تشخيص داده نشده است.

از جهت سابقه تحقيق در موضوع وحدت بحث‌هايي صورت گرفته که هر کدام بعدی از ابعاد خاص مسأله را مطرح و مورد بررسی قرار داده، که در اين ميان می‌توان به موارد ذيل اشاره نمود.

۱- عبد الحسين شرف الدين، الفصول المهمه، تهران: نشر مطهر، چاپ اول، ۱۳۸۰.

۲- شيخ محمد عرفه، مسلمانان چگونه وحدت و همياری خود را باز می‌يابند؟ ترجمه، م. اسوازپور، قم: نشر فرهنگ اسلامي، چاپ دوم، ۱۳۶۷.

۳- گروهی از نويسندگان، مشعل اتحاد، تهران: موسسه انجام کتاب، ۱۳۶۰.

۴- حسن، سعيد، ندای وحدت، ترجمه الرسول يدعوكم: تهران، کتابخانه جهلستون، چاپ ۱، ۱۳۶۳.

۵- سيد احمد، موثقی، استراتژی وحدت در اندیشه سياسي اسلام، قم: دفتر تبليغات اسلامي، ۱۳۷۰.

۶- محمد سعيد، معز الدين، آوای وحدت، مجمع جهاني تقريبات مذاهب اسلامي، ۱۳۷۴.

۷- سيد محمد باقر حکيم، وحدت اسلامي از دیدگاه قرآن و سنت» تهران: انتشارات تبیان، چ اول، ۱۳۷۷.

که به نظر می‌رسد با توجه به مطرح بودن اندیشه متفکران مسلمان معاصر و روشن نبودن مباني عوامل و موانع وحدت و ديگر زوايا و جوانب مسأله، نياز به پژوهشهاي بيشتري باشد.

۷- ضرورت تحقیق

وحدت و اتحاد مسلمانان با توجه به زمینه‌های فراوان هم‌گرایی در بین آنان از یک سو و داشتن دشمنان مشترک و قسم خورده از دیگر سو ضرورتی انکارناپذیر است؛ در این باره به نکته‌ای اشاره می‌شود که خالی از دقت نیست. اصولاً وجود وحدت و اتحاد در جامعه، فرمانی است عمومی که در قرآن از سوی خداوند صادر شده است و مسلمانان موظف به ایجاد رابطه و تعامل با غیر مسلمانان و اهل کتاب شده‌اند که در جامعه اسلامی زندگی می‌کنند، چرا که زمینه این تعامل در جامعه وجود دارد، قرآن می‌فرماید:

﴿تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً﴾^(۱)؛ بگو

ای اهل کتاب بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم.

لذا ضرورت تحقیق در زمان معاصر، که استعمارگران در تلاشند تا با روش سوار بر موتور جنگی فرهنگ خویش را بر ارزش‌های اسلامی استوار سازند، پژوهش حاضر را تبیین می‌کند.

۸- روش انجام تحقیق:

معلوم است که روش هر تحقیق باید همساز و مناسب با موضوع و اطلاعات آن باشد. که تا در مراحل کار تحقیقاتی قابل انسجام بحث را داشته باشد. لذا نظر بر آن

است که با استفاده از متون و منابع موجود نسبت به وحدت مسلمین در اندیشه متفکران مسلمان مورد بررسی قرار گیرد، که در این صورت هم جنبه توصیفی و هم جنبه تحلیلی خواهد داشت، بنابراین روش تحقیق توصیفی تحلیلی می باشد.

۹- روش و ابزار گردآوری اطلاعات:

روش جمع آوری کتابخانه‌ای می باشد. که از متون و منابع در دسترس اعم از کتب نشریات مقالات و پایان نامه‌ها و... که در ارتباط با بحث تدوین گشت استفاده خواهد شد.

۱۰- قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی، موضوعی):

زمان: معاصر

مکان: جهان اسلام

موضوع: در قلمرو دیدگاه اندیشمندان معاصر صورت خواهد پذیرفت.

۱۱- سازماندهی تحقیق:

تحقیق حاضر شامل یک مقدمه و ۵ فصل و یک خاتمه می باشد در مقدمه، طرح تحقیق بیان شده که شامل و متکفل بیان موضوع، هدف تحقیق و سابقه ضرورت تحقیق، فرضیه و روش انجام تحقیق و... می باشد.

در فصل اول به مباحث تعاریف وحدت در لغت و اصطلاح فلاسفه و مراتب وحدت و هم چنین بر اهمیت موضوع وحدت از دیدگاه قرآن و پیامبر اسلام و سائر